

4. Ugyancsak az „Adevărul” szeptember 17-ikén „Az általános választói jog” címmel közöl egy cikket, amelyben örömmel állapítja meg, hogy a Justh-párt a szocialistákkal szövetkezve készül az általános választói jogot kivívni.

Ebből az alkalomból a magyarországi románok véleményét is közölni akarja a cikkíró. Elmondja, hogy a sajtó nagyobb része kételkedik ezen szövetség őszinteségében, és azt tartja, hogy Justh csak elvesztett népszerűségét akarja a szocialisták segélyével visszanyerni.

Mindezen kritikák dacára azonban a román sajtó elismeri ennek a lépésnek a jelentőségét, és örül, hogy Justh megkezdte Aradon a harcot.

Egyszersmind kijelenti, hogy minden erejével küzdeni fog a választói reform keresztülviteléért.

5. A „Voința Națională” I. M. Soricu úrnak a Culturliga április 16-iki gyűlésén „a magyarországi román napilapokról” mondott beszédét közli, amelyben a szónok azt a jelentős szerepet ecseteli, amelyet az említett lapok a magyarországi románság kulturális mozgalmában játszanak. És épp e fontosságuk miatt üldözik oly dühvel e lapokat a magyar hatóságok. Felemlíti a szónok a „Tribuna” esetét is, amely lap az ifjabb nemzedék nézeteit képviseli, és a nemzeti ügy érdekében a munka és áldozat maximumát követeli: És ezt a lapot az érdekelt körök kicsinyes személyi ambíciók kielégítése végett megrágalmazták, pedig — folytatja tovább — ki a hibás azért, hogy sokan azok közül, kik a „Tribuna” ellen küzdöttek, lelepleztettek s úgy festettek le, amilyenek csakugyan. Szerinte csak egy hibája volt a Tribunalának: rágalmazóival szemben nem volt elég erős.

89

Iratok a magyarországi német nemzetiségi mozgalom egykorú erdélyi szász és „alldeutsch” kapcsolatai vizsgálatához¹

1911 máj. 13

*Baán Endre, Sopron vármegye főispánja átirata gr. Khuen-Héderváry Károly miniszterelnökhöz
Brandsch Rudolf erdélyi szász képviselő és felesége részvételéről a nyugat-magyarországi német nemzetiségi mozgalomban, melléklettel*

MF 1911—XLI—2386 (2958/911)
(Eredeti kézirásos irat)

325 szám
főisp. 1911.

Miniszterelnök Úr!

Hivatkozással f. év. ápril hó 14-én 262 sz. a. a *Szentmargitbányai*² népgyűlés tárgyában tett felterjesztésemre ezen tárgyban még a következőket jelentem.

A kismartoni járásban nemrégiben német nemzetiségi irányzatú nyomtatványt kíséreltek meg terjeszteni, és pedig többek közt Tinhof György felsőkismartonhegyi tanítónak lett Bécsből postán küldve a mellékelt nyomtatvány — Nevezett tanító a nyomtatványt azonnal átadta a járási főszolgabírónak, ki azt jelentése kapcsán mai napon hozzám beterjesztette.

¹ A bemutatott három irat tanúsága szerint a magyarországi német nemzetiségi mozgalomnak a tízes évek fordulóján eleven és közvetlen kapcsolatai voltak mind az erdélyi szász, mind a Bécsben és Münchenben működő és céltudatos magyarelles propagandát szító nagynémet („alldeutsch”) mozgalommal. Ez azonban csak a mozgalom *Steinacker* és mások vezette, aránylag kisebbségben levő fővonalára vonatkozott. A magyarországi német mozgalom fővárosi, Pest környéki, tolna-baranyai, délvidéki vagy Szepcs megyei nyelvtérületeire és diaszporáira nem ez a magatartás, hanem a magyarsággal való békés együttműködés volt a jellemző. — A bemutatott három irat közül az első *Brandsch Rudolf* erdélyi szász képviselő magyarországi német és „alldeutsch” kapcsolataira utal. Utóbbi a Bécsben működő „*Verein zur Erhaltung des Deutschtums in Ungarn*” egyleti közgyűlési (elnöki) beszámolójából is kiténik (1. *Tätigsbericht über das 3. Vereinsjahr 1909 — Geschlossen am 1. Juli 1910*. Wien, 1910, Verlag des Vereines, 7—28. l., ismertetését l. 1. sz. mell. 2. jegyz.). Ez a beszámoló, mely külön fejezetben közli az erdélyi szász politikus cikkét a magyarországi német nemzetiség fejlődéséről az elmúlt félévszázadban, összefüggő és

Midőn ezen füzetet felterjesztem, bátor vagyok Nagyméltóságod becses figyelmét felhívni azon körülményre, hogy a füzet 36-ik lapján az *egylet alapító tagjai* közt *Brandsch Dóra* is szerepel, aki mint „Direktorsgattin” van feltüntetve. — Miután Brandsch képviselő, aki ápril hó 2-án Szentmargitbányán német nemzetiségi irányzatú beszédet tartott — mielőtt képviselő lett iskolaigazgató volt —, valószínű, hogy a magyarság elleni munkálkodást célzó „Verein zur Erhaltung des Deutschtums in Ungarn” nevű egyletnek alapító tagjai közt szereplő Brandsch Dóra Brandsch Rezső országgyűlési képviselőnek neje.

Magánúton nyert értesülésem szerint Brandsch Rezső képviselő ismételt és hosszabb ideig *Pottendorfon tartózkodott*, ahol az előbb mondott egyletnek egyik fiókja létezik. Az egylet működéséről szóló füzetben ismételt említés van téve *Heinz Vilmosról*, aki valószínűleg azonos azon *Heinz* nevű egyénnel, aki a múlt év telén Szentmargitbányán nemzetiség elleni izgatást célzó iratok terjesztése miatt le lett tartóztatva, de később szabadon lett hocsátva — bár az iratok elkobzása az ügyészség által el lett rendelve.

A Brandsch Rezső képviselő elleni nyomozás ugyan oly adatokat, amelyek alapján ellene vád volna emelhető ki nem derített, de a fent előadottakból is valószínűnek látszik, hogy tényleg német irányzatú mozgalomban vesz részt, és ily célzattal fordult meg a kismartoni járásban.

Tekintettel arra, hogy *Brandsch Rudolf munkapárti képviselő* és mégis ily nemzetiségű színezetű működést fejt ki, talán célszerű volna ezt az esetet megfelelő módon a *fővárosi sajtóban* szellőztetni.³

Sopron, 1911. évi május hó 13-án.

Dr. Baán s.k.

Melléklet:

[1910 jún. 11—12]

*Egyleti beszámoló a „Verein zur Erhaltung des Deutschtums in Ungarn” 1909. és 1910. évi egyleti és magyarországi vonatkozású mozgalmi tevékenységéről*¹

ME 1911—XLI—2386 (2958/911)

(Egykorú német nyelvű nyomtatott röpirat fordítása — Részlet)²

A legfontosabb események a központi vezetőség ülésein a 3. egyesületi évben, 1909-ben
Április 7.: egy a német birodalomból Magyarországra visszatérő német családnak 30 K úti-ségélyt nyújtanak.

összefoglaló áttekintést ad a korabeli alldeutsch mozgalom helyzetéről és magyarországi kapcsolatairól. — A helyzetképet szemléltetően egészíti ki *Steinacker* Ödönnek a müncheni „März”-ben, az 1907—8. évi *Björnson*-akció németországi előrgánúmban a „magyar kérdés”-ről közölt, a *Ferenc Ferdinánd-i*, „műhely” szellemében fogalmazott cikke. (Vö. 1. sz. mell. 10. sz. jegyz.)

² A kiemelések kék ceruzával (a levéltári példányon).

³ A bekezdés eleje és vége a lapszálon is kék ceruzajelekkel. — Zárókérdés a felzetben: „A sajtóosztály részéről hírlapi közlés útján elintéztetvén, *ad acta*. — Bpest, 1911. 26. V. Barát [Ármin] s. k.” (Barát Ármin hírlapíró, műfordító, a *Temesvári Zeitung* volt szerkesztője, 1906—15 a miniszterelnökségi sajtóosztály főnöke).

¹ Közli: Bericht über das 3. Vereinsjahr 1909... Wien, 1910, Verlag des Vereines, 32—34. l.

² Az ekkor tartott egyleti közgyűlés elnöki beszámolója — (Szövegét 1. l. *Tätigsbericht über das 3. Vereinsjahr*. — *Bericht über das 3. Vereinsjahr 1909. Geschlossen am 1. Juli 1910*. Wien, 1910, Verlag des Vereines. 7—28. l. — Melléklet az ME 1911—XLI—2386 (2958/911) számú irathoz.) — szemléltető áttekintést nyújt a Bécsből irányított, „a magyarországi németek, az erdélyi szászok és az osztrák—németek összefogását” célzó akcióról. Erről az új „nagynémet” egyesülésről először 1908. febr. 26-án *Laehne* Hugó német származású kormánypárti képviselő *Wekerle* miniszterelnökhöz „az ország nyugati részében folyó alldeutsch izgatások tárgyában” intézett interpellációja (I. Képv. Napló, 1906, XVI. 128—129. l.) ad hírt. — Az említett egyesületi beszámolóból kitűnik, hogy a „Verein zur Erhaltung des Deutschtums in Ungarn” 1909. márc. 24-én, a bécsi Tanítók Házában tartott második évi közgyűlésén több magyarországi német egylet (A Magyar Korona Országai Német Főiskolásainak Egyesülete, Erdélyi Szász Főiskolások Egylete, Bánáti Svábok Egyesülete, Erdélyi Szászok Egyesülete) delegátusokkal képviseltette magát. — Az egylet keretében a „bánáti sváb” *Krisch* Alajos 1909. máj. 14-én a bécsi Tiller-féle vendéglőben „A németek mint a kultúra hordozói Magyarországon” címmel előadást tartott. 1909. máj. 31-én (pünkösdvasárnap) az egylet képviselői jelenlétében — „a zászlók közt — olvassuk — erősen volt képviselve a mi drága három színünk, a fekete-vörös-arany” — Zimonyban megrendezték az itteni német tornaegylet első